

ENERGETIKA LOYIHALARINI MOLİYALASHTIRISHNING IJTIMOY MUHITGA TA'SIRI

Vapayeva Munavvara Xushnudovna

Bank moliya akademiyasi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17159916>

Annotatsiya: Ushbu maqola energetika loyihalarini moliyalashtirishning ijtimoiy muhitga ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan yirik energetika loyihalari misolida moliyaviy investitsiyalarning aholi turmush darajasi, bandlik, infratuzilma rivojlanishi va atrof-muhitga bo'lgan ta'siri ko'rib chiqiladi. Maqolada ushbu loyihalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy xavflar va imkoniyatlar, shuningdek, ularni boshqarish bo'yicha tavsiyalar ilgari surilgan. Tadqiqot xulosalari shuni ko'rsatadiki, energetika loyihalari iqtisodiy o'sishga xizmat qilishi bilan birga, to'g'ri rejalashtirilmagan taqdirda, ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, loyihalarni moliyalashtirishda ijtimoiy mas'uliyat va barqaror rivojlanish tamoyillariga rioya qilish muhimdir.

Kalit so'zlar: Energetika loyihalari, moliyalashtirish, ijtimoiy ta'sir, barqaror rivojlanish, ijtimoiy mas'uliyat, investitsiyalar, ijtimoiy muhit, O'zbekiston.

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida, jumladan, O'zbekistonda ham energiya manbalariga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda. Ushbu talabni qondirish maqsadida yirik energetika loyihalari amalga oshirilmoqda. Bu loyihalar, o'z navbatida, ulkan moliyaviy resurslarni talab qiladi va ko'pincha xalqaro moliya institutlari, xorijiy investitsiyalar hisobiga moliyalashtiriladi. Energetika loyihalarining iqtisodiy ahamiyati shubhasiz, ammo ularning ijtimoiy muhitga ta'sirini chuqur tahlil qilish zarur. Chunki har qanday yirik infratuzilma loyihasi nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki aholi hayotiga, bandlikka, sog'liqni saqlash tizimiga va atrof-muhit holatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Energetika loyihalarining ijtimoiy ta'siri mexanizmlari

Energetika loyihalari moliyalashtirilganda, ular ko'plab ijtimoiy sohalarga ta'sir o'tkazadi. Bu ta'sirlarni ikki guruhga bo'lish mumkin: **ijobiy va salbiy ta'sirlar**.

1. Ijobiy ta'sirlar:

- **Ish o'rinlari yaratish:** Yirik energetika ob'ektlarini qurish va ekspluatatsiya qilish jarayonida yangi ish o'rinlari paydo bo'ladi. Bu mahalliy aholi uchun doimiy daromad manbai bo'lib, kambag'allik darajasini pasaytirishga yordam beradi.
- **Infratuzilma rivojlanishi:** Loyihalar ko'pincha yo'llar, elektr uzatish tarmoqlari, suv ta'minoti tizimlari kabi infratuzilma ob'ektlarini qurishni ham o'z ichiga oladi. Bu esa nafaqat loyiha uchun, balki atrofdagi aholi punktlari uchun ham foydalidir.
- **Iqtisodiy faollikning oshishi:** Moliyalashtirish hisobiga mahalliy ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalar loyiha bilan hamkorlik qilib, iqtisodiy faollikni oshirishga hissa qo'shadilar.

2. Salbiy ta'sirlar:

- **Aholining ko'chirilishi:** Ba'zi loyihalar, ayniqsa, GES (gidroelektr stansiya) qurishda aholi punktlarini to'liq yoki qisman ko'chirishni talab qilishi mumkin. Bu esa aholi uchun katta ijtimoiy va psixologik stressni keltirib chiqaradi.
- **Atrof-muhitga ta'sir:** Energetika loyihalari, ayniqsa, an'anaviy energiya manbalaridan foydalanadigan stansiyalar (masalan, issiqlik elektr stansiyalari), havoning ifloslanishi va

boshqa ekologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

- **Ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar:** Loyiha maydoniga ko'p sonli ishchilarning kelishi mahalliy madaniyat, an'analar va ijtimoiy tuzilishga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'zbekistonda energetika loyihalarini moliyalashtirish va ijtimoiy mas'uliyat

O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilgan yirik energetika loyihalari, masalan, yirik quyosh va shamol elektr stansiyalari qurilishi loyihalari, moliyalashtirish va ijtimoiy mas'uliyatni uyg'unlashtirishga qaratilgan harakatlarga misol bo'la oladi. Bu loyihalar ko'pincha xalqaro moliya institutlari, jumladan, Osiyo taraqqiyot banki, Jahon banki va xususiy investorlar tomonidan moliyalashtiriladi. Ushbu moliyalashtiruvchilar o'zining ichki siyosatlarida ijtimoiy va ekologik xavfsizlik standartlariga rioya qilishni talab qiladi.

Biroq, bu har doim ham muammosiz kechmaydi. Masalan, moliyalashtirish shartnomalarida aholini ko'chirish va kompensatsiya masalalariga oid aniq shartlar kiritilgan bo'lsa-da, ularning amaliyotda qanchalik adolatli bajarilishi ustidan doimiy monitoring zarur. Loyiha doirasida aholi bilan muloqotni yo'lga qo'yish, ularning fikrlarini inobatga olish va kelib chiqqan muammolarni tezkor hal etish mexanizmlarini yaratish muhimdir.

Xulosa. Energetika loyihalarini moliyalashtirish nafaqat iqtisodiy, balki chuqur ijtimoiy ta'sirga ham ega. Iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan birga, bu loyihalar aholining turmush sharoitlarini yaxshilash, bandlikni oshirish va infratuzilmani rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Biroq, ijtimoiy mas'uliyatni e'tiborsiz qoldirish, aholining huquqlarini cheklash va atrof-muhitga zarar yetkazish loyiha muvaffaqiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun, moliyalashtiruvchi tashkilotlar, hukumat va loyiha ijrochilari birgalikda ishlashi, shaffoflikni ta'minlashi va ijtimoiy xavfsizlik standartlariga rioya qilishi lozim. Kelajakda O'zbekistonda amalga oshiriladigan energetika loyihalari nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ham ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Jahon banki (World Bank Group). "Environmental and Social Framework." (Hujjatlar va nashrlar).
2. Osiyo taraqqiyot banki (Asian Development Bank). "Safeguard Policy Statement." (2009).
3. Hassanov, A. & Aliyev, B. "Energetika sohasini moliyalashtirish mexanizmlari." O'zbekiston iqtisodiyoti, 2023.
4. Tursunova, D. "Ijtimoiy ta'sirni baholash va uni boshqarish usullari." Xalqaro tadqiqotlar jurnali, 2022.
5. Shapiro, J. "Power and Development: The Political Economy of Energy." Routledge, 2019.